

Sociologija: Kultura:

Razvita kultura je bila vso slovensko zgodovino temelj obstoja našega naroda. Prav zaradi svoje kulture smo Slovenci obstali kot narod dolga stoletja tuje nadvlade. V starejši in v novejši zgodovini, posebno v pol stoletja komunistične oblasti, je imela kultura pogosto tudi vlogo kritja, posrednika in nadomestila za neposredno postavljanje političnih zahtev. Danes pa je lahko nezasenčen izraz posameznikove in narodove izvirnosti ter sproščene ustvarjalnosti v bogatenju in osmišljanju človekovega bivanja. Zato nikakor ni sprejemljiva trditev, da je obdobja, ko je bila kultura konstitutivna prvina slovenstva, konec. Kultura je še naprej pomembna za državo, narod in vsakega posameznika.

Slovenska in svetovna književnost:

V najožjem smislu, uveljavljenem npr. v slovenski literarni zgodovini, pa tudi v slovenski bibliografiji, je slovenska književnost izvirna, v slovenščini napisana književnost. Slovenska bibliografija jo razume širše, saj registrira tudi prevode slovenskih avtorjev v tuje jezike in zlasti pri starejših avtorjih tudi izvirno v tujem jeziku pisano literaturo izpod peresa domačina. Mi bi, sledeč jezikovnemu načelu, ki smo ga uporabili v prejšnjih odstavkih, lahko v isti okvir spravili še prevode tujih del v slovenščino. Naši odločitvi pritrjuje metodološka usmeritev sodobne literarne vede, ki gleda na literaturo s stališča bralca, za bralca pa vemo, da ga izvirno avtorstvo večkrat pretirano ne zanima, ampak svojo predstavo o literaturi oblikuje enakopravno ali celo pretežno prav ob prevodni literaturi. V praksi obravnava slovenska literarna zgodovina vendar le izvirna slovenska besedila, tuja (naj bodo v slovenščini ali ne) pa samo ob robu za primerjavo s slovenskimi.

Samo po sebi umevno se zdi, da na Slovenskem študiramo slovensko književnost; kdo drugi naj bi se s tem pojavom ukvarjal, če ne Slovenci, ki skoraj edini obvladamo jezik te literature, da nam je edinim razumljiva, in ki je bila edino nam tudi namenjena.

Samostojno je mogoče literaturo študirati na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo, po domače na komparativistiki. Če je na slovenistiki književnost v navezi z jezikom, s slovenščino, in razumljena kot tvorba jezika, jo študent na komparativistiki obravnava brez te zveze. Poenostavljeno je pod primerjalno književnostjo mišljena svetovna književnost, seveda ne kot abstraktum, ampak kot streha, pod katero se obravnava izbor del iz drugih nacionalnih literatur, ki so si v glavnem s prevodi prislužila mednarodno priznanje. Primerjalnost kaže na metodo, ki sopostavlja literarna dela različnih književnosti, išče po eni strani njihove skupne značilnosti, po drugi strani pa njihovo specifično. Mesto študija jezika na slovenistiki je tu prevzela literarna teorija kot zbirka orodij in metod za ukvarjanje z literaturo. Zaradi potreb pouka slovenščine v srednji šoli se zahteva od slovenista tudi nekaj poznavanja svetovne književnosti. Pri vsej tej književnosti pa pride tudi vprašanje kaj je literatura, kakšne misli vam prebudi v glavi??

Kaj je literatura?

Na to vprašanje imamo možnih veliko odgovorov, vendar vam bomo predstavili le pet nam najpomembnejših.

- a) Literatura je način komunikacije med ljudmi.
- b) Literatura je odraz sveta, v njej se zrcali resnica o času in prostoru; literatura je model sveta.
- c) Literatura je izraz ustvarjalnega genija.

č) Literatura je sredstvo za doživetje lepega.

d) Literatura je sredstvo za izstop iz avtomatizmov vsakdanjosti.

Likovna umetnost:

V tem delu smo se kar vsi štirje odločili da je za nas najbolj zanimiva kultura likovne umetnosti v baroku. Ker ima to področje velikanske razsežnosti, smo se odločili, da ga bomo razdelili na tri osnovna področja: arhitekturo, književnost in slikarstvo, ter opisali vsakega posebej.

ARHITEKTURA

Arhitektura v baroku je, tako kot vsa baročna umetnost, polna razgibanosti, razkošja, polnosti, monumentalnosti (večje dimenzije), polepšanosti, blišča, ... V arhitekturi se je barok najprej uveljavil v cerkvah, ki so jih po novem oblikovali kot enotne dvorane, v katerih ni nič motilo pogleda na veličastni glavni oltar in kjer je prišla do izraza prižnica ob stranski steni. Prav ta enotnost prostora je bila središčna zasnova poznega baroka in je bila idealna oblika za poenotenje prostora.

Spojitev središčne in vzdolžne zasnove je potekala v štirih stopnjah. Baročne cerkve so imele večja okna in polkrožno obokane stropove, pogosto poslikane s prizori iz Svetega pisma ali življenja svetnikov. Tudi oltarji so bili baročno oblikovani iz različnih vrst marmorja ali pa izrezljani iz lesu in pozlačeni.

Pri gradnji palač in dvorcev pa se je evropska gospoda najraje zgledovala po delih francoskih arhitektov. Ti so ustvarili poseben tip gradu v parku, polnem vodnjakov in kipov.

Težave pri gradnji pa je povzročal denar, zato so marsikdaj namesto zlata uporabili bronco, namesto dragega marmorja pa poslikan les.

Poznamo kar nekaj slavnih arhitektov baroka. To sta **C. Maderno** in **G. della Porta**. Najslavnejši arhitekt v Italiji pa je bil **Gian Lorenzo Bernini** (1598-1680), ki je bil tudi kipar. Naredil in končal je vsa dela pri cerkvi sv. Petra v Rimu. Za to cerkev je moral krščanski Rim plačati največji davek svojemu zaščitniku, saj je to največja cerkev na svetu z največjo kupolo, katero je naredil Michelangelo, in lahko sprejme kar 10 000 vernikov. Cerkveno zunanost krasijo številni kipi, ure, nekaj stebrov in še mnogo drugih dekoracij.

Glavno delo baroka je središčna stavba Santa Marie della Salute.

Seveda pa v baroku niso ustvarjali le cerkev temveč tudi druge stavbe. Omenili bi dve hiši in sicer Mauritsovo hišo in Buddenbrookovo hišo, ki se nahajata v Nemčiji.

Mauritsova hiša je grajena iz opek s svetlimi jonskimi pilastri v kolosalnem redu, ima trikotni zatrep kot frontispiz in kot okenski nadstrešek, cvetlične girlande (girlanda je venec obešen v loku uporabljen za okrasitev nečesa, npr. prostora) in bočno obzidano stopnišče.

Buddenbrookova hiša ima fasado iz leta 1758. Velika segmentna in polkrožna okna so med močnimi napušči, ki pa niso vsa enake velikosti. Okrašena je z nekaj ležečimi kipi.

Barok je imel vpliv tudi na Slovenskem. Naj predstavimo še nekaj zanimivih zgradb v Sloveniji.

Gradovi :

- ✓ dvorec v Betnavi
- ✓ grad Brežice ; zgrajen v 16. stoletju, namenjen obrambi pred turško nevarnostjo, v baroku predelan v palačo. Notranjost je poslikana (stropni iluzionizem). Eden od avtorjev je zanesljivo Fr. Flurer.
- ✓ dvorec v Dornavi je največji na Slovenskem. V dolžino meri kar 1700 m.
- ✓ grad v Hrastovcu ima visok stolp, je dvodelen

- ✓ palača Gravisi - Barbabianca; notranja zasnova je še iz 17. stoletja, je zelo prostorska, zanimiva zunanost
- ✓ Mestni grad v Mariboru
- ✓ Grad v Murski Soboti

BAROČNA KNJIŽEVNOST V NAŠIH KRAJIH:

V zadnjih desetletjih 17. stoletja se je tudi med katoliško duhovščino na Slovenskem vse bolj uveljavljalo spoznanje o pomenu, vrednosti in moči pisane oziroma tiskane besede. Začele so nastajati zbirke nabožnih pesmi, ki so jih tudi objavljali. Najdragocenejše in najzanimivejše pa so bile dokaj zajetne knjige cerkvenih govorov – pridig. Na tem področju se je posebej oblikoval **Janez Svetokriški** s petimi obsežnimi zvezki. Vsaj dve lastnosti sta pri teh govorniških besedilih gotovo več kot pomembni: bogat jezik in skladijska spretnost, ki sta dosegli stopnjo, ko bi se vse skupaj zlahka porevesilo v resnično pripovedno prozo. Neizpodbiten dokaz za to so ne preobsežne zgodbice, ki so vrinjene v pridige; snov zanje je Svetokriški zajemal iz Biblije, zgodovine in iz vsakdanjega življenja. Z njimi je skušal narediti pridige zanimive, privalčne in čimbolj nazorne. Te zgodbice že povsem »dišijo« po leposlovju in Svetokriški se kaže kot spreten pripovedovalec, toda očitno ni imel želje (ali volje, moči), da bi napisal samostojno pripovedno delo.

Janez Svetokriški (1647-1714)

To je bilo njegovo meniško ime, sicer se je pisal Tobija Lionelli, po najnovejših ugotovitvah pa Ivan Hrobat. Po materi je bil slovenskega rodu, oče pa je izhajal iz beneške družine. Postal je duhovnik – redovnik. Služboval je po različnih kapucinskih samostanih na Slovenskem. Bil je svojevrsten popotni pridigar, zato je obšel skoraj vso slovensko deželo. Slovel je kot dober govornik in ljudje so ga radi poslušali. Na prigovarjanje stanovskih tovarišev je za tisk priredil 223 pridig in jih objavil pod naslovom Sveti priročnik.

SLIKARSTVO:

Temelji baročnega slikarstva, ki so v Rimu nastali v zadnjem desetletju 16. stoletja, slonijo na dveh temeljno različnih pristopih: klasicizmu, ki ga je zagovarjal Annibale Carracci, in realizmu, za katerega ima zasluge Michelangelo Merisi da Caravaggio. Umetniške invencije in slogovne opcije evropskih umetnikov so se v 17. stoletju in še dlje vrtele okrog teh dveh polov in iskale možnost, da bi združile vse umetnosti v mogočnih iluzinističnih učinkih ali prizori iz vsakdana. V Rimu so delovali umetniki iz Emilije kot so bili Francesco Albani (1578-1660), Domenico Zampieri, imenovan Domenichino (1581-1641), ki je vnesel liričnost v klasicistično usmeritev, Giovanni Francesco Barbieri, imenovan Guercino (1591-1666), za katerega je značilno melanholično obujanje antičnih motivov, in Guido Reni (1575-1642).

Glasba:

Pri kultri glasbe smo se bolj posvetili razvoju inštrumentalne glasbe. To se nam zdi dokaj pomembno, saj se je skozi stoletja glasba zelo spremenila.

Instrumentalna glasba se korenito razvija. Loči se od vokalnih zahtev in obvelja kot osrednje skladateljsko območje. Glasbila se vedno bolj izpopolnjujejo zaradi želje po koncertiranju. Iz poljubnih ansamblov se oblikujejo ustaljene zasedbe. Ni več vseeno, kaj igrajo godala, kaj trobila, pihala in instrumenti s tipkami. Glasbila se ločijo med seboj po gibčnosti in obsegih, spremeni se tehnika igranja nanje in prodornost njihovega zvoka.

Hkrati pa se poglobijo razlike med solistično in komorno glasbo, ki jih določajo: število izvajalcev in skladateljeve zahteve. Solistična glasba je namenjena le najbolj izpopolnjenim inštrumentom, komorna glasba pa je v zasedbah najraje godalna, pogoste so tudi veze s pihali in trobili. V sleherni zasedbi pa sodeluje glasbila, na katerega se lahko igra akorde, ponavadi je to čembalo, kajti barok ne more brez generalnega basa, ki pa je po Bachovih besedah najpomembnejši temelj glasbe, in je za njegovo izvedbo obvezen akordičen instrument. Ta potreba pa ustvari sonato za

tri glasove, to je stalna baročna oblika za štiri instrumente. Sonate so pisali za dva visoka in basovski glas. Visoka glasova sta skoraj vedno igrali violini, basovski glas pa nizko melodično glasbilo, ponavadi godalo in čembalo.

Razvije se tudi orkestralna glasba. Za orkestrsko muziciranje je bistvena koncertnost. Orkestri pa so po večini godalni, ampak se najde tudi za druga glasbila, da dosežejo večji blesk. Skladatelji izberejo glasbila, ki so na voljo; število instrumentov pa določa premožnost gospodarja oziroma naročnika.

Film in gledališče:

Pri kulturi filmov in gledališč smo se bolj usmerili k razvoju slovenskega gledališča. Čeprav smo o tem do zdaj bolj malo vedeli, pa smo ugotovili da je gledališče za kulturo bolj pomembno kot filmi. Zato smo poiskali in zapisali podatke o viharnem razvoju slovenskega gledališča.

IVAN CANKAR IN SLOVENSKO GLEDALIŠČE

Leta 1887 je v hudem požaru zgorelo ljubljansko deželno gledališče. Prav ta nesreča pa je vzpodbudila viharen razvoj slovenskega gledališča. Nemški deželni odborniki so zmeraj postavljali slovenskemu dramskemu društvu veliko ovir. To je povzročilo, da so lahko igrali le do trinajstkrat na leto. Najbolj nenavadno pa je, da je bil požar je rešitelj dolge narodnopolitične pravde. Po požaru se je na odru stare čitalnice začelo slovensko gledališče na novo razvijati. Že čez leto dni pa so začeli graditi novo gledališče, kar je omogočil deželni odbor vojvodine Kranjske. Stavba, na prostoru današnje Opere, je bila končana jeseni 1892. Otvoritvena predstava je bila 29. septembra s slovensko predstavo - Jurčičevo Veroniko Deseniško. Prav v tem času se je Cankar prvič srečal z Ignacijem Borštnikom, pomembnim igralcem in režiserjem. Oddal mu je rokopis, za katerega je kasneje dejal, da je »bedasta enodejanka« in menda od sramu pobegnil. Že kot dijak je z Dragotinom Kettejem pripravljaval prve drame in vneto obiskoval gledališče. Od leta 1899, pa do smrti 1918, je Cankar ustvaril presenetljivo veliko del. Objavil je kar 35 knjig; 5 jih je prvič izšlo še po njegovi smrti. Od tega je napisal 7 dram, 11 osnutkov pa je ostalo nedokončanih. Z njimi je postavil temelje slovenski dramatiki in jo evropeiziral. V svojih dramskih delih je prikazoval poglavitne družbene, moralne in psihološke probleme dobe. Odprl je vrata dvema smerema slovenske dramatike dvajsetega stoletja - družbenokritični in poetični.